

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น
ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด
Developing the Learning Process and Creating Awareness of Local Love
Through Preserving Ancient Sites in Roi Et Province

ธนกร ตรกมลกานต์

สนั่น ประเสริฐ

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Thanakorn Donkamomkhan

Sanan Prasert

Roi-Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya

E-mail: phramaha.tanakorn.101@gmail.com

รับบทความ: 30 กันยายน 2568; แก้ไขบทความ: 17 ตุลาคม 2568; ตอรับบทความ: 18 ตุลาคม 2568

Received: September 30, 2025; Revised: October 17, 2025; Accepted: October 18, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่น ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นแก่คนรุ่นใหม่ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ พื้นที่วิจัยคือจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1) กลุ่มพระสงฆ์ในเขตพื้นที่แหล่งโบราณคดี จำนวน 5 รูป 2) เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 5 คน 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน 4) ประชาชนทั่วไป จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้น 30 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกสนทนากลุ่ม และชุดปฏิบัติการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม ประชุมเสวนาวิชาการ และพัฒนาเครือข่าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้คนในชุมชนมีความตระหนักรู้รับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน จากการทำกิจกรรมทุกคนมีความเข้าใจเป็นอย่างดีว่า พวกเขาควรช่วยกันดูแลโบราณสถานชุมชน และปลูกต้นไม้เพื่อให้สภาพอากาศดีขึ้น ผลของการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ดคือ ได้พัฒนาจิตสำนึกสาธารณะในการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยการทำกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ เป็นการได้กระตุ้นสร้างพลังชีวิตและแรงจูงใจเสริมสร้างความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถานชุมชนและการเป็นเจ้าบ้านที่ดี และได้สร้างกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน แก้ปัญหาและอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเองให้มีความยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา; กระบวนการเรียนรู้; การสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น; การอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน

Abstract

This research article has the following objectives: 1) to design learning and local patriotism activities through the conservation of archaeological sites in Roi Et province; 2) to

build a learning process and local patriotism for the new generation through the conservation of ancient sites in Roi Et province; and 3) to develop a learning network and create local patriotism through the conservation of ancient sites in Roi Et province. This is an action research study. The research area was Roi Et province. The target groups were: 1) a group of five monks in the area of the archaeological sites; 2) five officials from the Fine Arts Department in Roi Et province; 3) five community leaders; and 4) 15 general members of the public, for a total of 30 participants. The research tools used were interviews, focus group notes, and an operational toolkit for creating a participatory process. Data were collected through interviews, focus group discussions, academic seminars, and network development. The data were analyzed using an inductive approach.

The research findings revealed that the learning and local patriotism activities through the conservation of archaeological sites in Roi Et province led to the community members becoming aware of their collective responsibility and having a better understanding of the ancient sites. Through these activities, everyone came to a good understanding that they should help take care of their community's ancient sites and plant trees to improve the climate. The result of developing a learning network and creating local patriotism through the conservation of ancient sites in Roi Et province was the development of a public consciousness for the conservation of ancient sites. Public consciousness development activities stimulated vitality and motivation, enhanced knowledge about the importance of community ancient sites and being good hosts, and created a group of community ancient site conservation volunteers to solve problems and conserve their own community's ancient sites sustainably.

Keywords: Developing; the Learning Process; Creating Awareness of Local; Love Through Preserving Ancient Sites

บทนำ

การรักษาและการคุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจัดเป็นสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้นเป็นการทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมคงอยู่รับใช้สังคมหรือทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมีชีวิตอยู่ไม่ว่าศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่รอบๆ นั้น สามารถบอกพื้นเพความเป็นมาของชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดี หลายแห่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เป็นสื่อที่ทำให้เกิดพลัง มวลชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านพัฒนา พักผ่อนหย่อนใจ ศาสนา วันสำคัญของชาติ และวัฒนธรรมประเพณีหลายกิจกรรมใช้แหล่งของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสื่อทั้งสิ้น โดยต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สามารถลำดับความสำคัญของการอนุรักษ์ก่อนหลังได้อย่างถูกต้องซึ่งแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในปัจจุบันจะมุ่งไปยังพื้นที่ที่ทำการอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและการท่องเที่ยว โดยการเชิญผู้รู้ของท้องถิ่นเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน ศึกษาความเป็นมา ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนโยบายของชาติ นโยบายของจังหวัด แนว

ขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประชากรที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ หลากหลายกระบวนการเหล่านี้ จะทำให้รู้ถึงความต้องการว่าจะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่แท้จริงตามลำดับความสำคัญ (สายัณห์ ไพโรชาญจิตร, 2548 : 47)

การรักษาและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมและป้องกันเพื่อไม่ให้มีสิ่งต่าง ๆ ที่มีชีวิต ไม่มีชีวิต ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมีสภาพเสื่อมโทรม ถูกทอดทิ้งและถูกทำลาย ปัจจุบันประชากรไทยเพิ่มมากขึ้นจึงมีความต้องการที่ดินมาใช้ประโยชน์ต่างๆ มากขึ้น ซึ่งการนำที่ดินไปใช้ประโยชน์เพื่อสนองความต้องการมนุษย์นั้นอาจมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและศิลปกรรม ในระยะแรกอาจเป็นการทำลายโดยไม่คำนึงถึงหรือขาดความรู้ แต่ระยะหลังมีการศึกษาสภาพแวดล้อมกันมากเพื่อหาสาเหตุการทำลายสิ่งแวดล้อม พบว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมน่าจะเป็นความตั้งใจของบุคคลบางกลุ่ม และไปสร้างแรงจูงใจบุคคลกลุ่มอื่นที่ขาดความรู้ให้เป็นแนวร่วม ซึ่งผู้ลงมือทำลายสภาพแวดล้อมจะก่อให้เกิดผลกระทบในอนาคตอย่างใหญ่หลวง ซึ่งปรากฏให้เห็นได้จากการทำลายโบราณสถานแหล่ง ประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่างๆ อีกประการหนึ่ง ปัจจุบันผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมได้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งสามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้รวดเร็วและปริมาณมาก เช่น การขุดหาทรัพยากรสินจึงทำให้มีการทำลายโบราณสถาน ถมดินทับโบราณสถาน บุกรุกคูเมือง กำแพงเมืองเก่า ขยายถนนขนาดใหญ่ เกินไปทำลายแบบแผนเมืองเก่า ก่อสร้างอาคารใหญ่เกินไปในเมืองเก่า จึงมีการทำลายขนาดของ เมืองและพื้นที่เนื้อเมือง การที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายบุคคลบางคนถือว่าเป็นการพัฒนา แต่การพัฒนาที่ถูกต้องต้องมีความรอบคอบและมองหลายด้านเพื่อป้องกันผลกระทบระยะยาวเนื่องจาก สิ่งแวดล้อมบางประเภทเมื่อทำลายไปแล้วไม่สามารถแก้ไขได้หรือแก้ไขได้ ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก ฉะนั้นการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงความจำเป็นและร่วมมือกันทุกฝ่าย (กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร, 2535 : 26)

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่อุดมไปด้วยแหล่งโบราณคดีทั้งที่เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมกระจายตัวอยู่ในวัดและสถานที่ต่างๆ ทั่วจังหวัด โดยเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่มีความหลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วเป็นผลสะท้อนมาจากภูมิสัมพันธ์ของมนุษย์ในอดีตที่เกิดการถ่วงถ่วงและสรรค์สร้างจนกลายเป็นวิถีการดำรงชีวิตวิถีคิด ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงศิลปกรรมและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในวัดและสถานที่ต่างๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชน ถ่ายทอดจากกลุ่มคนรุ่นหนึ่งไปสู่กลุ่มคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน ดังนั้นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี แหล่งโบราณคดีที่กระจายตัวอยู่ในวัดและสถานที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มีความสำคัญและมีบทบาทต่อจังหวัดในแง่ของวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจทั้งในด้านวิชาการ การท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งแหล่งโบราณคดีเหล่านั้นสามารถสร้างประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน แหล่งโบราณคดีที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวให้เกิดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นอย่างดี จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า แหล่งโบราณคดีโดยมากยังไม่มีการจัดการที่ดี บางแห่งก็ถูกปล่อยให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา เหตุผลที่สำคัญอย่างหนึ่งคือชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญและไม่ได้มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เพราะเห็นว่าเป็นสถานที่ของราชการคืออยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ส่วนกรมศิลปากรก็มีข้อจำกัดในการดูแลรักษาตามที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ปัญหาที่พบคือแหล่งโบราณคดีขาดการเอาใจใส่ดูแลและพัฒนาให้คนทั้งหลายเห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรม

ประติมากรรม รวมทั้งจิตรกรรมอันทรงคุณค่าที่มีอยู่ทั้งในแง่ของศิลปะ ความเชื่อ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน โดยสรุปก็คือร้อยเอ็ดมีจุดแข็งด้านวัฒนธรรม คือมีแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และบางแห่งก็มีชื่อเสียง เช่น มหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นต้น แต่ขาดการจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสภาพปัญหานี้สอดคล้องกับความต้องการด้านการพัฒนาและการท่องเที่ยวของประชาชนในพื้นที่ คือต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ ส่งเสริมงานวัฒนธรรม ประเพณีของจังหวัดอย่างต่อเนื่อง พัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยว และพัฒนาการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด, 2560 : อัตสำเนา)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษา “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และสร้าง จิตสำนึกรักท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด” ในลักษณะกิจกรรม สถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดงานด้านการจัดการ แหล่งโบราณคดี เพื่อสะท้อนบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนว่ามีความเป็นรูปธรรม มีระบบการจัดการชัดเจนเพียงใดเมื่อพบอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีจะทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทราบ ยุทธศาสตร์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด ปัญหาและการเสนอแนวทางแก้ไข ปัญหา และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นแก่คนรุ่นใหม่ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เชื่อมโยงข้อมูลการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น จากแหล่งข้อมูลคือพระไตรปิฎก วรรณคดี ฎีกา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดสร้างเครื่องมือการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ (Interview) จำนวน 35 คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 6 คน

1.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการ

พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และ สร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. พื้นที่การศึกษา และกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

2.1 พื้นที่การศึกษา ได้แก่ แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ดคือ ปรางค์กู๋ ตำบลมะอี อำเภอรวิชัยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เหตุผลในการเลือกพื้นที่ดังกล่าวนี้เพราะคนในชุมชนเอาใจใส่ดูแลแหล่งโบราณสถาน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ปรางค์กู๋

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

- 1) กลุ่มพระสงฆ์ซึ่งสำนักตั้งอยู่ในวัดที่เป็นสถานที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี จำนวน 5 รูป
 - 2) เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 5 คน
 - 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน
 - 4) ประชาชนทั่วไป จำนวน 15 คน
- รวมทั้งสิ้น จำนวน 30 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยกำหนดโครงสร้างการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

3.2 แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยกำหนดคำถามในการสนทนากลุ่มสภาพการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

3.3 ชุดปฏิบัติการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์วิเคราะห์ประมวลเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 นำแบบสอบถามวิจัยที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาทำการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert) จำนวน 5 ท่าน ก่อนนำมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 ระยะที่ 1 การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจจากการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

4.2 ระยะที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และรวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

4.3 ระยะที่ 3 จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความเห็นของตัวแทนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัด เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ

ที่ 2

4.4 ระยะที่ 4 สรุปองค์ความรู้ของการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด และจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

4.5 ระยะที่ 5 การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด และจัดกิจกรรมการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัยเลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มและการจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ เพราะเป็นวิธีที่ผู้สนทนาและร่วมประชุมมาจากกลุ่มที่มีความหลากหลายอันจะทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมประเด็นหรือผลการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focos Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วพบว่ายังไม่มีความชัดเจนก็จะดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมแล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ ตามหลักสามเส้าคือความแตกต่างกันแห่งข้อมูลจากกลุ่มบุคคลและเวลาในการเก็บข้อมูล

6. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีเสวนาวิชาการ และการพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่ง โบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล นำเสนอแบบพรรณนานาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม จัดทำแผ่นพับโบชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ การเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด” สรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน รวมทั้งสิ้น 3 กิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมที่ 1 จิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณสถานชุมชน ลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ 1) อภิปรายเรื่องจิตสำนึกสาธารณะโบราณสถานชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน 2) กำหนดให้กลุ่มเป้าหมายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาข้อสรุป แนวทาง

และวิธีการร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน และ 3) เรียนรู้วิธีการดูแลรักษาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

กิจกรรมที่ 2 บอกมาทุกอย่าง ลักษณะของกิจกรรม 1) อภิปรายถึงโบราณสถานชุมชนในพื้นที่ โดยทั่วไปให้กลุ่มเป้าหมายฟัง 2) ให้กลุ่มเป้าหมายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาข้อสรุป หาแนวทางและวิธีการร่วมกันเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน 3) ปฏิบัติการดูแลรักษาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

กิจกรรมที่ 3 อาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ลักษณะของกิจกรรม 1) อบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่และโบราณสถานต่างๆ สร้างแรงจูงใจให้มีความรักหวงแหนสมบัติอันมีค่าในโบราณสถานของชุมชน 2) พาเยาวชน พระภิกษุ ผู้นำชุมชนไปทัศนศึกษา ศึกษาแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนในที่อื่นๆ

กิจกรรมที่ 4 สัญญาใจแห่งจิตสำนึกสาธารณะ ลักษณะของกิจกรรม 1) อบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่และโบราณสถานต่างๆ สร้างแรงจูงใจให้มีความรักหวงแหนสมบัติอันมีค่าในโบราณสถานของชุมชน 2) พาประชาชนเด็กๆ เยาวชน พระภิกษุ ผู้นำชุมชนไปทัศนศึกษา ศึกษาแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนในที่อื่นๆ

2. กระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นแก่คนรุ่นใหม่ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

กระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกรักท้องถิ่นแก่คนรุ่นใหม่ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น พบว่า จากการที่ผู้วิจัยได้ทำกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะโดยจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและการอนุรักษ์ โดยวิทยากรผู้มีความรู้ด้านพุทธศิลป์และโบราณสถาน และเจ้าหน้าที่จากศูนย์วัฒนธรรม เทคนิคการสร้างแรงจูงใจ ผลที่ได้รับคือทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุของชาติ และท้องถิ่นของตนเอง จะเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปะโบราณ เห็นคุณค่าเพื่อนำไปสู่การสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้คนรุ่นหลัง ประชาชนท้องถิ่นอื่น ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ต่อไป นอกจากนี้ได้กลุ่มเป้าหมาย ไปดูการปฏิบัติงานของจิตอาสา เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานนอกสถานที่ และประการสำคัญคือการได้สร้างกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ให้ยั่งยืนต่อไป

3. พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเครือข่ายในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นต้น มีพัฒนาการในการรู้จักและหวงแหนโบราณสถานชุมชนของตนเองมากขึ้นและได้แสดงว่ามีความพึงพอใจในการเข้ารับการอบรมชุดพัฒนาจิตอาสาสำนึก เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนมีความพอใจในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับโบราณคดีและการอนุรักษ์โบราณคดีทั้งหลาย เพราะได้รับความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ได้รับรู้ถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเองเกิดแรงบันดาลใจในการที่จะช่วยกันอนุรักษ์และได้รับประโยชน์มากจากการไปทัศนศึกษาดูงาน ณ สถานที่จริง ทำให้ได้เห็นถึงระบบการจัดการและแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานนอกสถานที่เหล่านั้น จุดนี้ทำให้ผู้วิจัยมั่นใจว่า กลุ่มเป้าหมาย มีพัฒนาการเพิ่มมากขึ้นและจะเป็นกำลังสำคัญในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเองสืบต่อไป

อภิปรายผล

1. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด

สามารถอธิบายและเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้หลายประการ ดังนี้ ประการแรก กิจกรรมการเรียนรู้ลักษณะนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ทางสังคม (Social Constructivism Theory) ของวอยกอตสกี (Vygotsky) ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดจึงทำหน้าที่เป็น “แหล่งเรียนรู้” ที่ไม่เพียงแต่ถ่ายทอดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แต่ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ผ่านการสังเกตลงมือปฏิบัติ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ประการที่สอง การปลูกฝังจิตสำนึกรักท้องถิ่นสามารถอธิบายได้ตามทฤษฎีค่านิยม (Value Theory) ซึ่งมองว่าค่านิยมเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เมื่อเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์โบราณสถาน ย่อมเกิดการซึมซับค่านิยมด้านความรับผิดชอบ ความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตน และการเคารพมรดกทางวัฒนธรรม สิ่งนี้ยังสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของโคลบ์ (Kolb) ที่เน้นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) ซึ่งช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ (Cognitive) และเจตคติ (Affective) ประการที่สาม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และ การศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Community-based Education) ซึ่งเห็นว่าการเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในระบบโรงเรียน แต่เกิดขึ้นได้จากทุกมิติของสังคม กิจกรรมอนุรักษ์โบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็นพื้นที่ให้เยาวชนและประชาชนทุกกลุ่มวัยได้เข้ามามีบทบาทร่วมกัน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Ownership) และความสามัคคีภายในชุมชน ประการที่สี่ ในแง่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรม แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลัก มรดกวัฒนธรรมเชิงมีชีวิต (Living Heritage Approach) ที่องค์การยูเนสโกให้ความสำคัญ โดยเน้นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติจริง การถ่ายทอดความรู้ และการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ จึงเห็นได้ว่าการเรียนรู้ผ่านแหล่งโบราณคดีในร้อยเอ็ดไม่ใช่เพียงการรักษาโบราณสถาน แต่ยังเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ประการสุดท้าย ผลการดำเนินกิจกรรมยังสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์ ตลอดจน หลักพุทธจริยศาสตร์ ที่เน้นให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยความเคารพในคุณค่าและความดีงามของสิ่งรอบตัว

สอดคล้องกับ พระอัคราภิกุทธิ์ สิริวิพัฒน์ (สุนะวัน) (2564) ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย” พบว่า ด้านจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน พบว่าคนในชุมชนมีการตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์โบราณสถานในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ โบราณสถานยังคงเป็นเครื่องสะท้อนถึงความรู้เรื่องในอดีตของชุมชน ทุกคนจึงควรร่วมกันดูแล ใฝ่ระวัง และรักษา อีกทั้งช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เนื่องจากต้นไม้มีส่วนช่วยปรับสมดุลอากาศให้ดีขึ้น แนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถดำเนินการได้ผ่านกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ อันเป็นการกระตุ้นให้เกิดพลังชีวิตและแรงจูงใจ ควบคู่กับการเสริมสร้างความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรมการเป็นเจ้าบ้าน

ที่ดี อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เพื่อเป็นพลังร่วมในการแก้ไขปัญหาและรักษาโบราณสถานของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป และสอดคล้องกับ **นรณ กุลผาย (2561)** ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์” พบว่า การมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ มี 3 แนวทาง คือ 1) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย ได้แก่ รัฐจะต้องเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องในแหล่งโบราณคดีแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน 2) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน 3) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการปลูกฝังจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบทฤษฎีการเรียนรู้ การปลูกฝังค่านิยม และแนวคิดด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งล้วนชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความรู้และเจตคติแก่เยาวชนเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนในมิติทางวัฒนธรรมและการศึกษาอีกด้วย

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นแก่คนรุ่นใหม่ผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

เป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้เยาวชนได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ กระบวนการเรียนรู้ลักษณะนี้มีได้เป็นเพียงการถ่ายทอดข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ปลูกฝังเจตคติ ค่านิยม และความรู้สึผูกพันกับบ้านเกิด ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ ประการแรก กระบวนการเรียนรู้ผ่านการอนุรักษ์โบราณสถาน เช่น ปราสาทภู ภูบ้านเขวา หรือโบราณสถานอื่นๆ ในร้อยเอ็ด ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้เชิงประจักษ์ (Experiential Learning) โดยลงมือปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมบูรณะ การทำความสะอาด การจัดนิทรรศการ หรือการทำหน้าที่มัคคุเทศก์น้อย สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการกับประสบการณ์ตรง ก่อให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและความภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมของตน ประการที่สอง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกรักท้องถิ่น โดยเยาวชนเกิดการซึมซับค่านิยมด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การเคารพในสมบัติส่วนรวม และการเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีค่านิยม (Value Theory) ที่ชี้ว่าค่านิยมจะเกิดขึ้นและคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้สัมผัสและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับค่านิยมนั้นอย่างแท้จริง ประการที่สาม การอนุรักษ์โบราณสถานยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) ที่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ ครู หรือผู้สูงอายุในชุมชน ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น (Intergenerational Learning) ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยสืบทอดภูมิปัญญา แต่ยังสร้างสายใยความผูกพันระหว่างคนรุ่นใหม่กับชุมชนของตน ประการที่สี่ ในระดับกว้าง กระบวนการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกผ่านการอนุรักษ์โบราณสถานนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นร้อยเอ็ด เยาวชนที่ผ่านประสบการณ์ดังกล่าวจะเกิดความภาคภูมิใจและพร้อมที่จะเป็นผู้สืบทอดและผู้พิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งยังมีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางการศึกษา สังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประการสุดท้าย แม้กระบวนการดังกล่าวจะมีข้อจำกัดบางประการ เช่น การขาดแคลนสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย งบประมาณที่ต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมที่ยังไม่ครอบคลุมทุกกลุ่ม แต่หากได้รับการพัฒนาให้เชื่อมโยงกับหลักสูตรการศึกษาและใช้สื่อดิจิทัลเข้ามาเสริม ก็จะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและขยายผลได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

สอดคล้องกับ พระเทพปวรเมธี (2564) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาและออกแบบผังการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดี ในจังหวัดหนองคาย” พบว่า คณะผู้วิจัยได้นำความรู้เรื่องผังแหล่งโบราณคดีมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้ ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ 1) กิจกรรมการอบรมยุวมัคคุเทศก์ โดยนำเด็กนักเรียนในพื้นที่มาอบรมหลักการเป็นมััคคุเทศก์ และสอนการอ่านประวัติศาสตร์ รวมถึงผังบริเวณของแหล่งโบราณคดี จากนั้นพานักเรียนยุวมัคคุเทศก์ลงพื้นที่จริง 2) กิจกรรมการคัดลอกจารึก มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านจารึก 3) กิจกรรมการเรียนรู้เด็กวัดร่วมใจส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีจิตสาธารณะและมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในชุมชนของตนเอง และสอดคล้องกับ สุนีย์ บริสุทธิ์ (2552) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงแสนต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงแสน” พบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจลึกซึ้งถึงคุณค่าของโบราณสถานเมืองเชียงแสนว่าเป็นแหล่งโบราณคดีครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ มีการรวมตัวกัน จัดกิจกรรมอนุรักษ์โบราณสถาน และเล็งเห็นแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยยึดแนวทางการดำรงรักษาไว้ซึ่งสิ่งมีค่าทางประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน 2) อำเภอเชียงแสนตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ทำการท่องเที่ยวชื่อว่าสามเหลี่ยมมรกต โดยมีเส้นทาง R3A เชื่อมระหว่างไทย ลาว เมียนมาร์ ที่ได้ดำเนินการไปมากแล้ว และกำลังเป็นรูปธรรมในเร็ววัน มีแม่น้ำโขงเป็นทางสัญจรหลักไปสู่เมืองสำคัญของประเทศเพื่อนบ้าน 3) ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถรวมตัวกันจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างคุณค่าของโบราณสถาน เช่น กิจกรรม walk Rally ไหว้ศาล 9 โบราณสถาน งานบวงสรวงเจ้าพ่อประตูป่าสัก และเจ้าแม่นางเซ้ง 4) รวบรวมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ ความเชื่อ พิธีกรรมกลุ่มปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของเชียงแสนสมัยก่อนที่สูญหายไป และที่ยังคงอยู่จากผู้สูงอายุ 5) กลุ่มเชียงแสนการท่องเที่ยวสามารถเป็นแกนนำในการจัดนำเที่ยวและมีรายได้จากการท่องเที่ยว

3. การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด

กระบวนการที่ช่วยเชื่อมโยงเยาวชน ชุมชน หน่วยงานราชการ และองค์กรท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดพื้นที่เรียนรู้ร่วมและสร้างความรับผิดชอบต่อมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายนี้สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ ประการแรก การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้เรียนและผู้มีประสบการณ์ ทั้งครู ผู้สูงอายุ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ด้านวัฒนธรรม การทำงานร่วมกันในเครือข่ายนี้ทำให้เยาวชนสามารถเรียนรู้จากกรณีศึกษาและประสบการณ์ตรง เกิดการเข้าใจความสำคัญของโบราณสถานและการอนุรักษ์อย่างลึกซึ้ง ประการที่สอง เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกรักท้องถิ่น เนื่องจากผู้เรียนได้รับแรงสนับสนุนและแรงจูงใจจากเพื่อนร่วมกิจกรรม ชุมชน และผู้ใหญ่ในท้องถิ่น การเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การบูรณะ ทำความสะอาด หรือจัดนิทรรศการ ทำให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมและเกิดความภูมิใจในบ้านเกิด ประการที่สาม การทำงานในเครือข่ายเปิดโอกาสให้เกิด การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Ownership) ต่อโบราณสถานและชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการตัดสินใจร่วมกันช่วยสร้างทักษะการทำงานเป็นทีม การวางแผน และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทั้งในด้านการศึกษาและการพัฒนาคนรุ่นใหม่ ประการที่สี่ การพัฒนาเครือข่ายยังมีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ส่งผลให้เกิด

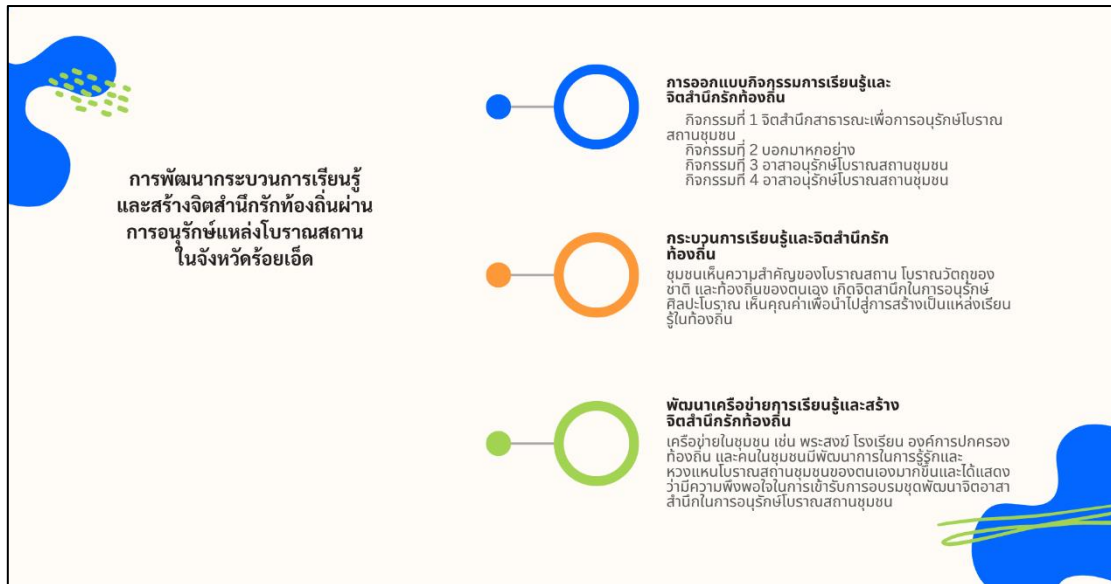
การบูรณาการความรู้และทรัพยากร ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน และเพิ่มประสิทธิภาพของการอนุรักษ์โบราณสถาน ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม ประการสุดท้าย แม้จะมีข้อจำกัด เช่น การเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรที่ไม่เท่ากัน การมีส่วนร่วมของชุมชนบางกลุ่มยังน้อย หรือความต่อเนื่องของกิจกรรมบางส่วนยังไม่มั่นคง แต่การสร้างเครือข่ายทำให้เกิดรากฐานของความร่วมมือที่แข็งแกร่งและสามารถพัฒนาต่อยอดในระยะยาว

สอดคล้องกับ **ขยาภรณ์ สุขประเสริฐ (2562)** ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า จิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนพบว่าคนในชุมชนมีการตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์โบราณสถานในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ โบราณสถานยังคงเป็นเครื่องสะท้อนถึงความรู้เรื่องในอดีตของชุมชน ทุกคนจึงควรร่วมกันดูแล ใฝ่ระวัง และรักษา อีกทั้งช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เนื่องจากต้นไม้มีส่วนช่วยปรับสมดุลอากาศให้ดีขึ้น ๓) แนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถดำเนินการได้ผ่านกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ อันเป็นการกระตุ้นให้เกิดพลังชีวิตและแรงจูงใจ ควบคู่กับการเสริมสร้างความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรมการเป็นเจ้าบ้านที่ดี อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เพื่อเป็นพลังร่วมในการแก้ไขปัญหาและรักษาโบราณสถานของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป และสอดคล้องกับ **พระสนธิ สุกิจโต (ท้วมดี) (2560)** ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของวัดชนอนอำเภอโพธาราม” พบว่า ต้องมีการศึกษาค้นคว้าหาความจริงและเข้าใจการอนุรักษ์อย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง สามารถผสมผสานกลไกจัดการทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นควรจะให้ถูกต้องมีประสิทธิภาพ มีการวางแผนอย่างรอบคอบเพื่อรักษาทรัพยากรเหล่านั้น ให้บรรลุความต้องการในอนาคตและหมายรวมถึงการป้องกัน การดูแล การรักษา เพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอยู่คงทนต่อไปสภาพการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ของวัดชนอน อำเภอโพธาราม พบว่าในปัจจุบัน วัดชนอนเป็นวัดที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นศูนย์รวมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ทางวัดได้พัฒนาปรับปรุงเพื่อเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม มีการแสดงหนังใหญ่ พิพิธภัณฑฯ าลาผู้ที่มาเที่ยววัดชนอนมีโอกาสดูแสดงตนเป็นพุทธมามกะได้นมัสการพระพุทธรูปเก่าแก่สร้างสมัยอยุธยาตอนปลายภายในพระอุโบสถ และกราบสักการะหลวงพ่อกล่อม คนมาเที่ยวชมวัดชนอนมีความหมาย 2 ประการ 1) จังหวัดราชบุรี นั้นเป็น 1 ใน 12 จังหวัดที่ห้ามพลาดต้องมาเที่ยวชม 2) วัดชนอนเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นของจังหวัดราชบุรี

สรุปได้ว่า การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และความรับผิดชอบต่อมรดกทางวัฒนธรรมของเยาวชนและชุมชน อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ส่งผลให้การอนุรักษ์และการพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาเรื่องการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ได้องค์ความรู้สำคัญ แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้อธิบายได้ดังนี้

1. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และจิตสำนึกท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 1 จัดสำนักสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน กิจกรรมที่ 2 บอกมาหอย่าง กิจกรรมที่ 3 อาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน กิจกรรมที่ 4 อาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

2. กระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกท้องถิ่น

ชุมชนเห็นความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุของชาติ และท้องถิ่นของตนเอง เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปะโบราณ เห็นคุณค่าเพื่อนำไปสู่การสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

3. พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกท้องถิ่น

เครือข่ายในชุมชน เช่น พระสงฆ์ โรงเรียน องค์การปกครองท้องถิ่น และคนในชุมชนมีพัฒนาการในการรู้จักและหวงแหนโบราณสถานชุมชนของตนเองมากขึ้นและได้แสดงว่ามีความพึงพอใจในการเข้ารับการอบรมชุดพัฒนาจิตอาสาสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักศิลปากร และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยังขาดนโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานแบบมุ่งเป้า ดังนั้นจึงควรจัดตั้งนโยบายสนับสนุนการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนในเชิงบูรณาการ

1.2 หน่วยงานรัฐของจังหวัดควรได้สนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้กิจกรรมการอนุรักษ์และการเรียนรู้มีความยั่งยืน และสามารถขยายผลไปสู่กลุ่มเยาวชนและชุมชนได้อย่างทั่วถึง

1.3 ปัจจุบันยังไม่มีหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานชุมชน ดังนั้นโรงเรียนจึงควรส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้เชิงวิชาการและประสบการณ์จากสถานที่จริง

2. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

2.1 ควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง โดยเชื่อมโยงครู นักเรียน ผู้สูงอายุ ประชาชนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง

2.2 ควรใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันแนะนำแหล่งโบราณสถาน แผนที่อินเทอร์เน็ต และสื่อมัลติมีเดีย เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและเข้าถึงกลุ่มเยาวชนได้มากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรขยายกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่การศึกษาให้ครอบคลุมแหล่งโบราณสถานหลายแห่ง เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านบริบทชุมชนและศักยภาพของเครือข่ายการเรียนรู้

3.2 ควรศึกษาเทคนิคและรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับยุคดิจิทัล เช่น การใช้สื่อเสมือนจริง (Virtual Reality) หรือเกมการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (Gamification)

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร. (2535). **มรดกโลก : มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย**. พิมพ์เนื่องในโอกาส 81 ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉลองรัตนโกสินทร์.
- กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. (2560). **แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่ (รอบปี พ.ศ. 2560))**. ร้อยเอ็ด: สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด, (อัดสำเนา).
- ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ. (2562). **การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพพรเมธี. (2564). **การพัฒนาและออกแบบผังการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดี ในจังหวัดหนองคาย**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สายัณห์ ไพโรชาญจิตร. (2548). **การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- พระอัคราภิกุทธิ์ สิริวิฑูโน (ลุนละวัน) และคณะ. (2564). **รูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย**. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย.